

ARTS

Curiositats iconogràfiques: el bon deixeble

Ana Fernández Álvarez
campanadas@telefonica.net

Com a docent, un dels recents programes televisius que més m'han colpit ha estat el documental emès dins l'espai *30 Minuts* de TV3, el dia 7 de gener del 2007, *Els nens perduts de Tranquility Bay*¹, dedicat a mostrar les pràctiques didàctico-repressives de certs centres educatius dels EUA. Unes institucions especialitzades en la reeducació d'adolescents rebels, a canvi d'astronòmiques quotes.

Aquí no vull entrar en cap valoració moral, ètica o acadèmica, sobre el que es fa en aquests centres, ja que la seva monstrositat em resulta suficientment evident com per a dedicar-li ni una sola línia. Però, astorada davant el que el documental explicava, vaig recordar un fragment d'una de les obres pictòriques més importants de Rafael de Sanzio, *L'Escola d'Atenes* (1508-1511), de la capella de la Signatura, al Vaticà (fig. 1).

Fig.1

En aquest fragment l'espectador pot observar al geòmetra i matemàtic Euclides², fundador de l'Escola megàrica, que, caracteritzat amb els trets físics de l'arquitecte Bramante, apareix rodejat per quatre dels més famosos continuadors de la seva escola: Eubúlides de Milet³, Estilpó de Megara⁴, Alexi d'Elis⁵ i Diodor Cronos⁶. Iconogràficament, el pintor es serveix d'aquestes quatre figures per a plasmar les qualitats que caracteritzen la passió pel saber i pel coneixement, a la vegada que, sumades, configuren el perfil del que podríem anomenar 'el bon deixeble': el que admira, que cerca l'evidència, que avalua i que reflexiona.

Tothom sap que per a que existeixi un bon deixeble, no pot mancar un bon mestre i ara, en un temps de *Supernannys* i altres solucions mediàtiques de pacotilla, bo és recordar que les grans solucions pedagògiques no cal inventar-les, ja que sempre han estat entre nosaltres: el sentit comú, el rigor, la sàvia paciència, el principi d'autoritat i, sobretot, el respecte.

A *L'Escola d'Atenes* és conegut l'explícit homenatge que Rafael fa a la tradició científica de l'antiguitat, celebrant la investigació racional de la Veritat (fig. 3), però aquest fragment no l'he trobat mai exhaustivament comentat. Trobo anàlisis

formals sobre l'obra, identificacions concretes de cadascun dels personatges, entre elles la del propi Euclides, però no la dels personatges que l'envolten. Tampoc he trobat una anàlisi sobre les seves actituds gestuals, ni sobre la relació argumental que es dona entre aquestes figures. La iconologia, a diferència de la iconografia, és un tipus d'anàlisi interpretativa arriscada, que a pocs els agrada fer.

Euclides, a la pissarra que té al terra i amb un compàs a la mà, està explicant una de les proposicions que apareixen en el llibre IV de la seva obra *Els elements*, la de les figures inscrites i les circumscrites. En aquest volum s'estudien les inscripcions i les circumscipcions de figures rectilínies i circulars, amb regla i compàs, i s'ofereix la construcció de polígons regulars, el pentàgon i l'hexàgon, seguint el mètode de la duplicació de costats. Crec reconèixer que es tracta de la Proposició 15, que explica la manera d'inscriure un hexàgon equilàter dins d'un cercle.

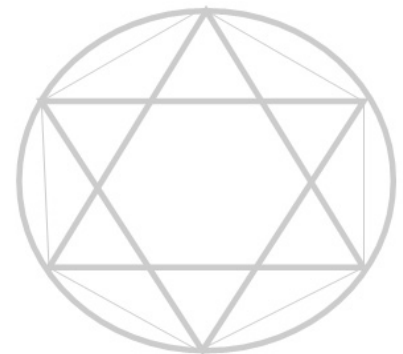

Fig.2

El curiós, en la proposta iconogràfica de Rafael, és veure l'Estrella de David inscrita dins l'hexàgon (Fig. 2). A causa de la simetria geomètrica d'aquest estel, amb els dos triangles, un senyalant

amunt, element masculí, i l'altre, avall, element femení, podem determinar que Rafael vol simbolitzar la unitat i l'harmonia, com a principis bàsics del Coneixement.

Fig.3

Arraulits, formant una mena de cascada centrífuga sobre la proposició plantejada per Euclides, els seus seguidors expliciten, mitjançant el gestos del rostre i els corporals, les emocions que la lliçó del matemàtic els produeix. A la part superior, Eubúlides, admiratiu i perplex. Sota d'ell, Estilpó, senyalant l'evidència dels raonaments. Després Alexi d'Elis, assertiu, i, per últim, Diodor que, en actitud més passiva que la resta, reflexiona pacientment. Així doncs, admirar, evidenciar, ratificar i reflexionar són les accions que cada figura s'ocupa d'encarnar.

El llenguatge corporal sempre ha estat un mitjà de comunicació tan expressiu com l'oral. Hem de tenir en compte que per a un ésser viu, tant les postures físiques com les psíquiques resulten indissociables i, més enllà del que dicten els actes reflexes de la supervivència, la relació entre gest i actitud també sol respondre a convencionalismes culturals.

Tenint en compte tot això, observem què és el que ens argumenta iconològicament Rafael:

Eubúlides de Milet (Admiració): Amb el cap inclinat demostra interès i amb els braços formant un cercle a mig tancar, expectació. Els palmells de la mà oberts indiquen falta de prejudicis i franquesa. Aquesta figura posa en escena les consideracions admiratives recollides en el manuscrit anònim *Cook*, del segle XV: "(...) *Has de saber que hi ha set Ciències Liberals, i després sabràs per què són denominades d'aquesta manera; i per què d'aquestes set primeres deriven totes les Ciències i les Arts del món, i especialment per què aquella, la Ciència de la Geometria, és l'origen de totes.*"

Estilpó de Megara (Evidència): Amb el cap enlaire manifesta confiança; amb una mà estesa i l'índex senyalant, resolució i certesa. En aquest cas, Rafael s'inspira en el manuscrit medieval *Regius*⁷, quan afirma: "(...) *La Geometria és la setena ciència, que distingeix la veritat de la mentida, ho sé; qui d'aquestes set ciències es serveixi, bé pot guanyar-se el cel.*"

Alexi d'Elis (Avaluació): Com Eubúlides, amb el cap inclinat, evidencia el seu interès per la lliçó euclidiana. Amb la mà dreta recolzada sobre el seu company, ferma i segura, i, amb l'altra mà, mig avançada i amb l'índex en paral·lel a la barbata, sospesa i avalua.

Diodor Cronos (Reflexió): Altra volta, amb el cap inclinat, apareix l'interès. Però, aquesta vegada, de genollons davant d'Euclides i també d'Estilpó, mostra recolliment, aïllament i acatament. Recordem que, segons una llegenda recollida per Diògens Laerci, Diodor, convidat a la cort de Ptolomeu, rei de Tebes, es va suïcidar en no poder respondre a unes dificultats dialèctiques proposades per Estilpó, precisament el personatge que encarna l'evidència.

Bé, si sumen totes aquestes disposicions estem davant d'allò que tots els que ens dediquem a la docència desitjariem tenir a les aules: individus admirats pel coneixement, amb ganes de descobrir evidències, capacitats de judici crític i reflexius. Tal vegada una utopia? ●

¹ *Les enfants perdus de Tranquility Bay*. Un reportatge realitzat per Mathieu Verboud i Jean Robert Viallet i produït per Zadig Productions, el 2006.

² Euclides (325-265 aC), geòmetra i matemàtic grec, es va formar a l'Acadèmia platònica. Va recopilar els coneixements matemàtics aïllats i els va organitzar de manera lògica i deductiva en una obra denominada *Els Elements*, construint un sistema formal de sistemes axiomàtics.

³ Eubúlides de Milet (segle IV aC), hom li atribueix la invenció d'un cert nombre de paradoxes lògiques, sobretot és conegut pel sofisma de *La paradoxa del mentider*, un dialèctic que feu de la contradicció tot un art.

⁴ Estilpó de Megara (segle IV aC), fou un dels megàrics que criticà durament la teoria de les idees platòniques, aquelles que proposaven una connexió per mimesis entre la realitat sensible i el ser. Per als megàrics, el ser es trobava en una esfera totalment separada de l'individual i del canviant.

⁵ Alexi d'Elis, formulà un tractat sobre educació i fou especialment crític a l'obra d'Aristòtil.

⁶ Diodor Cronos (Anatòlia, segle IV aC), especialment conegut per haver desenvolupat una forma de la implicació, en la qual el concepte de possibilitat s'identifica amb el de realitat.

⁷ Poema maçònic, també denominat *Halliwell*, redactat a l'entorn del 1390.

Tel.: 93 721 39 91